

Jolanta Kondratowicz-Pozorska*

Uniwersytet Szczeciński

EKOLOGICZNE GOSPODARSTWA ROLNE JAKO PODMIOTY SPRZYJAJĄCE ZRÓWNOWAŻONEMU ROZWOJOWI OBSZARÓW WIEJSKICH W POLSCE

STRESZCZENIE

Celem niniejszego opracowania jest wykazanie, że typowym przykładem jednostki gospodarczej, która działa zgodnie z założeniami zrównoważonego rozwoju i na rzecz umacniania zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, są gospodarstwa rolne o profilu ekologicznym. W tym celu wykorzystano analizę literatury krajowej i zagranicznej oraz dane z badań ankietowych przeprowadzonych na terenie Polski wśród gospodarzy w 2006 i 2011 roku.

Słowa kluczowe: ekologiczne gospodarstwa rolne, zrównoważony rozwój obszarów wiejskich

Wprowadzenie

W XXI wieku jednym z najważniejszych problemów makroekonomicznych jest sprostanie wyzwaniom zrównoważonego rozwoju. Wymaga to traktowania zasobów środowiska jak ograniczonych zasobów gospodarczych oraz wykorzystywania kapitału przyrodniczego w sposób pozwalający na zachowanie funkcji ekosystemów w perspektywie długookresowej. Przedstawiony dylemat można rozwiązać jedynie wówczas, gdy nastąpi zintegrowanie polityki środowiskowej, gospodarczej i społecznej.

---

* Adres e-mail: jolanta.pozorska@wzieu.pl.

Kwestie zrównoważonego rozwoju nabierają coraz większego znaczenia, szczególnie w bieżącym okresie, kiedy w wyniku kryzysu relacje pomiędzy uczestnikami rynku zostały wyraźnie zachwiane. Nieoczekiwana głębokość kryzysu ujawniła groźne dla gospodarki niedostatki w regulacji rynków finansowych oraz pokazała, jak potrzebna jest fundamentalna debata dotycząca polityki gospodarczej, gdyż obecny system międzynarodowy wyraźnie nie radzi sobie z realizacją wielu kluczowych wyzwań, na przykład eliminacją ubóstwa, ochroną środowiska, zapobieganiem konfliktom. Dlatego też zrównoważony rozwój rozpatrywany jest w skali całej gospodarki (na przykład globalny rozwój zrównoważony), jak również w wybranych obszarach (na przykład zrównoważony rozwój transportu, zrównoważony rozwój miast, zrównoważony rozwój obszarów wiejskich). Entuzjaści idei zrównoważonego rozwoju zakładają wręcz, że powinno się „myśleć globalnie, a działać lokalnie”, to znaczy przede wszystkim zacząć wszelkie działania od siebie. W związku z tym każda inicjatywa, która umożliwia jednoczesną realizację działań gospodarczych z uwzględnieniem interesów społeczeństwa i wymogów środowiska jest cenna i pożądana.

Celem niniejszego opracowania jest wykazanie, że typowym przykładem jednostki gospodarczej, która działa zgodnie z założeniami zrównoważonego rozwoju i na rzecz umacniania zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich są gospodarstwa rolne o profilu ekologicznym. W tym celu wykorzystano analizę literatury krajowej i zagranicznej oraz dane z badań ankietowych przeprowadzonych na terenie Polski wśród gospodarzy w 2006 i 2011 roku¹.

1. Zrównoważony rozwój a idea zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich

Idea zrównoważonego rozwoju została zaprezentowana globalnej opinii publicznej w raporcie Światowej Komisji Środowiska i Rozwoju ONZ z 1987 roku pod tytułem *Nasza wspólna przyszłość*. Stwierdzono w nim, że „na obecnym poziomie cywilizacyjnym możliwy jest rozwój zrównoważony, to jest taki rozwój, w którym potrzeby obecnego pokolenia mogą być zaspokojone bez umniejszania szans przy-

¹ Badania ankietowe są częścią badań reprezentatywnych przeprowadzonych przez autorkę artykułu w ramach badań własnych finansowanych przez Wydział Zarządzania i Ekonomiki Usług Uniwersytetu Szczecińskiego oraz Wydział Ekonomiki i Organizacji Gospodarki Żywnościowej Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego. W 2006 roku badaniami objęto 309 właścicieli gospodarstw ekologicznych, a w 2011 – 263.

szłych pokoleń na ich zaspokojenie”². Inaczej ujmując powyższe, można stwierdzić, że celem zrównoważonego rozwoju jest zapewnienie społeczeństwu długofalowej wizji rozwoju. A zatem działania prowadzące do zaspokojenia bieżących potrzeb mogą mieć krótkoterminowy horyzont czasowy, jednak zawsze muszą przy tym uwzględniać perspektywę długoterminową.

Zrównoważony rozwój obejmuje prawie wszystkie obszary działania człowieka, od szczybla światowego, poprzez krajowy, aż po szczybel lokalny. Koncepcja ta³:

- a) ma na celu podniesienie jakości życia zarówno obecnych, jak i przyszłych pokoleń przy jednoczesnym zachowaniu zdolności naszej planety do utrzymywania życia we wszelkich jego różnorodnych formach;
- b) opiera się na zasadach demokracji, rządach prawa i poszanowaniu podstawowych praw, w tym wolności, równości szans i różnicowania kulturowego;
- c) wspiera wysoki poziom zatrudnienia w gospodarce, której siłą opiera się na wykształceniu, innowacyjności, spójności społecznej i terytorialnej oraz ochronie zdrowia ludzkiego i środowiska.

W literaturze ekonomicznej uważa się, że zrównoważony rozwój dotyczy jednocześnie trzech filarów: środowiska naturalnego, gospodarki i społeczeństwa, pomiędzy którymi są następujące relacje:

- środowisko naturalne stanowi niezbędną podstawę zrównoważonego rozwoju,
- gospodarka jest wówczas narzędziem osiągnięcia zrównoważonego rozwoju,
- dobra jakość życia dla wszystkich ludzi (aspekt społeczny) jest celem zrównoważonego rozwoju.

Z kolei w *Strategii rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa na lata 2007–2013*⁴ sformułowano założenia zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Celem nadrzędnym założeń tej strategii jest poprawa warunków życia i pracy mieszkańców wsi poprzez wzrost gospodarczy z uwzględnieniem wymogów ochrony środowiska.

² G.H. Brundtland, *Nasza wspólna przyszłość*, Raport Światowej Komisji ds. Środowiska i Rozwoju, PWE, Warszawa 1991, s. 13.

³ *Zrównoważony rozwój – polityka i wytyczne. Mechanizm Finansowy EOG oraz Norweski Mechanizm Finansowy 2004–2009*, Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2006, s. 3.

⁴ Idee zawarte w *Strategii...* są także podnoszone w kolejnych dokumentach, które będą obowiązywać w latach 2014–2020, na przykład *Nowa perspektywa programowo-finansowa UE 2014–2020 – najważniejsze zmiany; Plan działań dla żywności i rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2014–2020*.

Cel ten powinien być osiągnięty poprzez realizację celów szczegółowych strategii, takich jak: wspieranie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, poprawa konkurencyjności rolnictwa oraz wzmocnienie przetwórstwa rolno-spożywczego w kierunku poprawy jakości i bezpieczeństwa żywności. Wspieranie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich nastąpi między innymi poprzez kształtowanie produkcji rolnej w zgodzie z wymogami środowiska naturalnego i z zachowaniem walorów krajobrazowych⁵.

Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich oznacza przede wszystkim wspieranie zróżnicowanej działalności gospodarczej oraz kształtowanie jej w sposób zapewniający zachowanie walorów środowiskowych i kulturowych, poprawę warunków życia przez rozwój infrastruktury oraz zapewnienie mieszkańcom i przedsiębiorcom dostępu do usług, a także rozwój funkcji kulturowych i społecznych wsi⁶. Proces rozwoju obszarów wiejskich jest zatem wypadkową wielu czynników, w szczególności związanych z „ludnością, przedsiębiorczością i atrakcyjnością inwestycyjną, zasobami naturalnymi i środowiskiem, rolnictwem i gospodarką żywnościową, szansami edukacyjnymi, jakością i dostępnością usług publicznych, dostępnością centrów rozwoju i głównych szlaków komunikacyjnych oraz dostępnością informacji i technik nowoczesnego komunikowania się”⁷. Wielu autorów zagadnienie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich łączy z problematyką tych wielofunkcyjności.

Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich może być rozpatrywany na dwóch płaszczyznach – społeczno-gospodarczej i przestrzennej. Pierwszy aspekt dotyczy racjonalnego wykorzystania czynników wytwórczych, którymi dysponuje wieś, natomiast drugi odnosi się do właściwego rozmieszczenia działalności społeczno-gospodarczej człowieka w przestrzeni ekonomicznej i wynika z procesów planowania⁸.

⁵ *Strategia rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa na lata 2007–2013 (z elementami prognozy do roku 2020)*, MRiRW, Warszawa 2005, s. 92.

⁶ M. Kłodziński, *Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich w Polsce i krajach Unii Europejskiej*, „Ochrona Środowiska i Zasobów Naturalnych” 2008, nr 35/36, s. 11.

⁷ A. Bagieńska, *Kapitał ludzki jako czynnik zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich*, w: *Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich wybrane aspekty społeczne*, red. B. Kryk, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2010, s. 11.

⁸ A. Hopfer, T. Bajerowski, J. Suchta, *Możliwości wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich północno-wschodniej Polski na przykładzie Warmii i Mazur*, „Możliwości wielofunkcyjnego rozwoju wsi polskiej w kontekście integracji z Unią Europejską. Aspekty regionalne” 2000, t. CX, red. A. Stasiak, PAN KPZK, SGGW, s. 219.

W pracach z zakresu nauk ekonomiczno-rolniczych wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich opiera się na założeniu istnienia potrzeby kreowania pozarolniczych rodzajów działalności gospodarczej i nowych miejsc pracy, co wymusi procesy modernizacyjne rolnictwa i sprawi, że obszary wiejskie będą podlegały przekształceniom w kierunku wielofunkcyjności. Tak więc proces rozwoju obszarów wiejskich może zostać usprawniony dzięki osiągnięciu optymalnego zróżnicowania działalności gospodarczej w środowiskach wiejskich⁹.

Według M. Kłodzińskiego rozwój wielofunkcyjny oznacza umiejętne wkomponowanie w wiejską przestrzeń gospodarczą coraz więcej nowych, pozarolniczych funkcji, co powoduje pożądane zróżnicowanie wiejskiej ekonomii¹⁰. Proces ten oznacza odchodzenie od rozwoju monofunkcyjnego, opartego głównie na produkcji surowców rolniczych.

2. Gospodarcza, środowiskowa i społeczna rola ekologicznych gospodarstw rolnych

Nie ma jednej precyzyjnej definicji rolnictwa ekologicznego, ale funkcjonuje zestaw zasad rolnictwa ekologicznego ustalony przez Międzynarodową Federację Rolnictwa Ekologicznego (IFOAM). Według Federacji celem rolnictwa ekologicznego jest:

- a) wytwarzanie dostatecznej ilości wysokiej jakości żywności, włókien oraz innych produktów;
- b) wyeliminowanie z produkcji i przetwórstwa środków chemii rolnej, sztucznych dodatków, organizmów modyfikowanych genetycznie;
- c) docenianie wagi społeczno-ekologicznych konsekwencji ekologicznego rolnictwa i przetwórstwa;
- d) realizacja działań wspierających i zachowujących żyzność i biologiczną aktywność gleby;
- e) utrzymanie genetycznej różnorodności wszystkich żywych składowych gospodarstwa rolnego i jego otoczenia, włączając w to ochronę dziko żyjących zwierząt i roślin;

⁹ M. Rizov, *Rural Development Under the European CAP: The Role of Diversity*, „The Social Science Journal” 2005, nr 42, s. 623.

¹⁰ M. Kłodziński, *Istota wielofunkcyjnego rozwoju terenów wiejskich*, w: *Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania i możliwości wielofunkcyjnego rozwoju wsi w Polsce*, red. M. Kłodziński, A. Rosner, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 1997, s. 41.

- f) promowanie właściwego wykorzystania i troski o zasoby wodne oraz istniejące w nich życie;
- g) wykorzystanie tam, gdzie to możliwe, surowców odnawialnych, zarówno w produkcji, jak i ekologicznym przetwórstwie, w celu uniknięcia strat i zanieczyszczenia środowiska;
- h) równowaga paszowo-nawozowa oraz zamknięty cykl obiegu materii organicznej w ramach gospodarstwa;
- i) wspieranie lokalnej i regionalnej produkcji i dystrybucji;
- j) tworzenie harmonijnej równowagi między uprawą roślin i chowem zwierząt;
- k) wykorzystanie odmian o podwyższonej odporności na patogeny, dostosowanych do warunków środowiska uprawy;
- l) naturalne warunki chowu zwierząt;
- m) zapewnienie zwierzętom gospodarskim warunków zgodnych z potrzebami bytowymi poszczególnych gatunków;
- n) stosowanie materiałów i substancji nadających się do wielokrotnego wykorzystania lub użytecznego przetworzenia;
- o) pielęgnacja krajobrazu rolniczego;
- p) zapewnienie ludziom zaangażowanym w ekologiczną produkcję rolną i ekologiczne przetwórstwo godnego życia, satysfakcji i bezpośredniego środowiska pracy;
- q) ocenie nie podlega produkt, ale sposób produkcji tego produktu.

H. Runowski zwraca uwagę, że w gospodarstwie ekologicznym dochodzi do trudnego kojarzenia celów ekonomicznych z celami ekologicznymi. Jest to możliwe tylko wówczas, gdy poziom wiedzy producentów rolnych jest bardzo wysoki i wyspecjalizowany¹¹. U. Kuśmierz-Gozdalik dodaje, że rolnictwo ekologiczne jest systemem gospodarowania zrównoważonym nie tylko pod względem ekologicznym, ekonomicznym, ale i społecznym, bowiem dodatkowym zadaniem tego rolnictwa jest propagowanie świadomości ekologicznej u konsumentów i skłanianie ich do refleksji nad narastającymi problemami cywilizacji¹².

¹¹ Por. H. Runowski, *Produkcja ekologiczna – pojęcie, zasady, rozwój*, w: *Procesy dostosowawcze produkcji roślinnej w Polsce w kontekście integracji z Unią Europejską*, „Wieś Jutra” 2002, s. 161 i n.; *idem*, *Rozwój zrównoważony rolnictwa i gospodarstw rolniczych*, „Wieś i rolnictwo – perspektywy rozwoju” 2002, R. X, IERiGŻ, IRWiR PAN, SGH – Katedra Agrobiznesu.

¹² U. Kuśmierz-Gozdalik, *Rolnictwo ekologiczne w UE i w Polsce*, w: *Wyzwania stojące przed rolnictwem i wsią u progu XXI wieku*, red. B. Kutkowska, „Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu” 2003, nr 980, s. 254–261.

W definicji rolnictwa ekologicznego przyjętej przez Komisję Kodeksu Żywnościowego Światowej Organizacji ds. Rolnictwa i Żywności oraz Światową Organizację Zdrowia na konferencji w Ottawie (15–18 kwietnia 1997 roku) uznano, że rolnictwo ekologiczne jest całościowym systemem gospodarowania, wspierającym różnorodność biologiczną, cykle ekologiczne i biologiczną aktywność gleby. Tymczasem L. Siemiński uważa, że obok trzech podstawowych funkcji, to jest ekonomicznej, ekologicznej i społecznej, ekologiczne rolnictwo pełni także funkcje: przestrzenną, techniczno-technologiczną i etyczną. Przy czym dwie pierwsze mają różne kierunki oddziaływania zarówno pomiędzy sobą, jak i wewnątrz siebie. Dla przykładu funkcja ekonomiczna to produkcja wysokiej jakości dóbr ekologicznych i zapewnienie rolnikowi odpowiednio wysokiego dochodu¹³. Jednak producent ekologiczny musi zwrócić uwagę na to, że:

- a) obszar gospodarowania i agrotechnika muszą być optymalne w stosunku do środowiska, a nie maksymalne;
- b) mechanika powinna być dostosowana do warunków glebowych, potrzeb roślin i zwierząt;
- c) plon w gospodarstwie ekologicznym nie jest maksymalny, a optymalny do uzyskania w warunkach naturalnej produkcji.

W Polsce, podobnie jak w innych krajach członkowskich UE, obserwuje się bardzo intensywny rozwój rolnictwa ekologicznego. Do 2013 roku przewidywano, że w Polsce będzie funkcjonowało ponad 20 tysięcy podmiotów ekologicznych, zajmujących powierzchnię powyżej 600 tysięcy hektarów. Tymczasem według raportu *The World of Organic Agriculture: Statistics and Emerging Trends 2011* i IJHARS liczba producentów w 2010 roku wyniosła już 20 956, a w 2011 – 23 860 (wzrost o 14%). Polska – według danych na koniec grudnia 2010 roku – miała 20 582 gospodarstw ekologicznych o powierzchni ponad 518 tysięcy hektarów i 293 przetwórnice ekologiczne, a polski rynek produktów ekologicznych został wyceniony na 100 milionów euro rocznie. W kraju prawie 1% wszystkich rolników stanowili ci prowadzący gospodarstwa ekologiczne. W 2011 zarejestrowanych było już 23 431 gospodarstw ekologicznych o powierzchni około 574 tysięcy hektarów (wzrost o około 10%). Niestety, zmniejszyła się liczba przetwórnicy i na koniec 2011 roku wynosiła 267 podmiotów (spadek o około 9%).

¹³ H. Runowski, *Gospodarstwo ekologiczne w zrównoważonym rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich*, „Wieś i Rolnictwo” 2004, nr 3, s. 24–36.

Zadania ekologicznych gospodarstw rolnych można ogólnie podzielić na 4 grupy oznaczone kolorami¹⁴:

- a) zielone, jak proekologiczna agrotechnika, kształtowanie i ochrona krajobrazu naturalnego i kulturowego, współdziałanie w utrzymaniu obszarów chronionych, podtrzymanie bioróżnorodności, zapewnienie dobrostanu zwierząt gospodarskich;
- b) błękitne, czyli zarządzanie zasobami wodnymi, wytwarzanie energii wodnej i wiatrowej, zapobieganie powodziom, poprawa jakości wód;
- c) żółte, które polegają na utrzymaniu spójności i żywotności obszarów wiejskich, podtrzymaniu tożsamości wsi, ochronie tradycji i kultury ludowej, rozwoju produkcji i usług bezpośrednio związanych z rolnictwem, rozwoju infrastruktury gospodarczej;
- d) białe – oznaczają zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego, żywności wysokiej jakości zdrowotnej, różnorodności żywności.

Priorytetem rolnictwa ekologicznego jest zatem przede wszystkim nie szkodzić środowisku, a wręcz odwrotnie – poprzez swoją działalność gospodarstwo ma wspierać i chronić środowisko. Oznacza to, że aspekt środowiskowy (zrównoważonego rozwoju) jest przez ekologiczne gospodarstwa rolne spełniony, a nawet wymuszony przepisami dotyczącymi rolnictwa ekologicznego.

Dla gospodarki rozpowszechnienie metod ekologicznych w rolnictwie oznacza przejście z ilościowej produkcji w kierunku produkcji jakościowej. Jest to działanie zgodne z wymogami coraz bardziej świadomych swoich potrzeb i praw konsumentów, jak i problemami występującymi na rynku żywności i produktów rolnych. W dobie nadprodukcji żywności ograniczenie wolumenu produkcji rolnej powoduje zrównoważenie relacji popytowo-podażowych, a podniesienie walorów smakowych i zdrowotnych pozwala na szybsze znalezienie odbiorcy/konsumenta. Ponadto cecha zdrowotna produktów wytwarzanych przez gospodarstwo również podkreśla znaczenie omawianych podmiotów w tworzeniu zrównoważonego rozwoju. W tabeli 1 przedstawiono efekty oddziaływania omawianego parametru na społeczeństwo, środowisko i gospodarke.

---

¹⁴ J. Wilkin, *Wielofunkcyjność wsi i rolnictwa a rozwój zrównoważony*, „Wieś i Rolnictwo” 2011, nr 4, s. 27–40.

Tabela 1. Efekty oddziaływania ekologicznych gospodarstw rolnych

Efekty oddziaływania ekologicznych gospodarstw rolnych w		
społeczeństwo jako:	środowisku jako:	gospodarce jako:
<p>a) brak związków chemicznych niebezpiecznych dla zdrowia i życia człowieka w produktach ekologicznych;</p> <p>b) mniejsze prawdopodobieństwo zachorowania na nowotwór, alergię i inne choroby cywilizacyjne.</p>	<p>a) wykorzystywanie ziemi, powietrza i wody bez szkody dla środowiska naturalnego;</p> <p>b) zapewnienie miejsca do życia przyszłym pokoleniom w stanie przynajmniej tak dobrym, z jakiego korzystają obecne pokolenia.</p>	<p>a) niższe koszty leczenia ludzi z chorobami cywilizacyjnymi;</p> <p>b) niższe koszty rekultywacji terenów zniszczonych, na przykład intensywnym rolnictwem;</p> <p>c) realizowanie idei wielofunkcyjnego rozwoju terenów wiejskich poprzez stworzenie nowych miejsc pracy poza rolnictwem, na przykład w takich dziedzinach, jak handel, drobne przetwórstwo, usługi edukacyjne, rekreacyjne, transportowe i inne;</p> <p>d) wykorzystanie tak zwanej słabej strony polskiej wsi, czyli naturalnego charakteru polskiej wsi do rozwoju usług agroturystycznych, ekoturystyki czy po prostu turystyki wiejskiej;</p> <p>e) stworzenie nowych miejsc pracy w samym rolnictwie, które daje możliwości wykorzystania wiedzy i umiejętności ludzi, którzy nie widzą dla siebie innej pracy jak tylko w rolnictwie; to z kolei przynosi wymierne korzyści gospodarce w postaci mniejszych świadczeń dla osób bezrobotnych, potrzebujących pomocy w walce z nałogami, leczących choroby wynikające z odrzucenia przez społeczeństwo.</p>

Źródło: opracowanie własne.

Aspekt zdrowotny działalności i efektów ekologicznych gospodarstw rolnych jest więc rozpatrywany bezpośrednio – jako zdrowie człowieka (i przez konsumentów jest traktowany priorytetowo), ale także pośrednio. Wówczas dotyczy zdrowia Ziemi jako miejsca do życia każdego człowieka oraz uzdrowienia gospodarki, szczególnie gospodarki na terenach wiejskich. Generalizując, można powiedzieć, że wspieranie rolnictwa ekologicznego daje wymierne korzyści w skali mikro-, jak i makroekonomicznej. W skali mikro, to jest z punktu widzenia gospodarstw rodzinnych, dochodzi do obniżenia kosztów utrzymania (na przykład obniżenia wydatków

na cele zdrowotne) oraz poprawy jakości i długości życia. Z kolei ze strony państwa daje między innymi obniżenie kosztów tak zwanych efektów zewnętrznych działalności podmiotów intensywnie gospodarujących, a także spadek wydatków na walkę z bezrobociem, patologiami społecznymi, wypłatę świadczeń rentowych. Przewaga w powyższym ujęciu, aby była trwała i zauważalna przez konsumentów, musi być wspierana prowadzonymi na szeroką skalę działaniami edukacyjnymi i marketingowymi. Chodzi przede wszystkim o takie posunięcia, jak przekazywanie ludziom (a szczególnie młodemu pokoleniu) zasad ekokonsumpcji, poszanowania przyrody, a także przybliżenie idei ekonomii zrównoważonego rozwoju. Ważne są także czynności, które mają na celu umacnianie otwartości w relacjach producent–konsument.

Rolnictwo ekologiczne pozwala także na zagospodarowanie wolnych zasobów ludzkich na terenach wiejskich. Wynika to z niższego wykorzystania pracy maszyn na rzecz pracy żywej. Zaangażowanie okolicznej ludności przy pracach w gospodarstwie ekologicznym pozwala na budowanie pozytywnych relacji w środowisku lokalnym, eliminuje biedę, podnosi samoocenę ludności wiejskiej i daje jej poczucie, że biorą aktywny udział w tworzeniu przyszłości, chronią środowisko naturalne, kształtują nowy zdrowy styl życia oraz odżywiania. Obniżenie współczynnika bezrobocia na terenach wiejskich pozwala także na skuteczniejszą walkę z licznymi patologiami społecznymi występującymi na polskiej wsi.

3. Badania empiryczne

Pomimo licznych zadań i ograniczeń wyznaczonych ekologicznemu rolnictwu obserwuje się, że parametry ekonomiczno-finansowe charakteryzujące działalność gospodarczą omawianych podmiotów są pozytywne. Stwierdzenie powyższe sformułowano, kierując się efektami badań własnych autorki przeprowadzonych w 2006 i 2011 roku. Korzystając z metody reprezentacyjnej, w 2006 roku wyłoniono próbę (reprezentacyjną) polskich gospodarstw ekologicznych. Ostatecznie do badania zakwalifikowało się 309 podmiotów, z których 270 to gospodarstwa typowo produkcyjne, a 39 miało profil produkcyjno-usługowy. Dokonano także dodatkowego podziału tychże jednostek na podmioty małe, średnie i duże. Uzyskano wówczas następujące dane: 100 podmiotów o powierzchni do 10 hektarów, 121 – poniżej 50 hektarów i 49 przekraczających 50 hektarów w grupie produkcyjnej. W grupie produkcyjno-usługowej było to odpowiednio 28, 10 oraz jeden podmiot. Zebrany

materiał pozwolił na wszechstronną analizę działań rolników z ekologicznych gospodarstw rolnych i ocenę ich wpływu na środowisko, społeczeństwo i gospodarke. Po pięciu latach powtórzono badania, aby opisać zmiany, które nastąpiły w czasie. Niestety, część gospodarzy nie podjęła ponownej współpracy, dlatego też próba liczyła już tylko 263 podmioty, z których 236 było produkcyjnych, a 27 produkcyjno-usługowych. Struktura wielkości gospodarstw przedstawiała się następująco: gospodarstwa produkcyjne małe – 96 jednostek, średnie – 101, duże – 39; gospodarstwa produkcyjno-usługowe: odpowiednio 19, 7 i jeden podmiot o powierzchni powyżej 50 ha¹⁵.

Tabela 2. Wartości przyrostu względnego dla średnich wartości produkcji, dochodu i wartości dodanej netto na osobę pełnozatrudnioną w gospodarstwie w roku 2011 względem roku 2006

Rodzaj gospodarstwa		Przyrost względny		
według powierzchni	według rodzaju działalności	dla wartości produkcji [%]	dla dochodu netto w przeliczeniu na 1 osobę pełnozatrudnioną [%]	dla wartości dodanej netto w przeliczeniu na 1 osobę pełnozatrudnioną [%]
małe	prod.	7,45	66,67	66,67
	prod.-usług.	8,90	29,17	53,57
średnie	prod.	10,34	48,98	52,08
	prod.-usług.	7,74	37,50	33,87
duże	prod.	3,62	19,19	26,44
	prod.-usług.	2,38	19,81	36,84

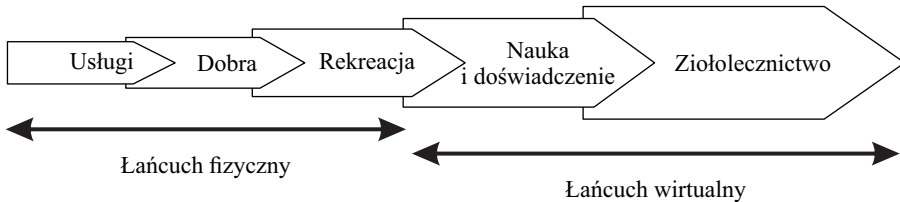
Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z zebranego materiału.

W tabeli 2 przedstawiono wartości przyrostu względnego dla średniej wartości produkcji, dochodu i wartości dodanej netto na osobę pełnozatrudnioną w gospodarstwie zmierzone dla 309 ekologicznych gospodarstw rolnych w 2006 roku i 263 podmiotów w 2011 roku. Z przedstawionego materiału można wywnioskować, że szczególnie korzystnie wypadają gospodarstwa produkcyjne o małej i/lub średniej powierzchni. W 2011 roku także gospodarstwa produkcyjno-usługowe, które zdywersyfikowały źródła dochodu (oprócz chowu zwierząt i upraw roślin zajmują się przetwarzaniem produktów i ich sprzedażą, a także usługami agroturystycznymi), wypracowały wartość dodaną netto na satysfakcjonującym poziomie.

¹⁵ Więcej na temat badań w pracy: J. Kondratowicz-Pozorska, *Ekonomiczno-organizacyjne determinanty konkurencyjności ekologicznych gospodarstw w Polsce*, Wydawnictwo PTE, Szczecin 2013.

O wpływie gospodarstw ekologicznych na kształtowanie zrównoważonego rozwoju polskich obszarów wiejskich decyduje również szczególna możliwość rozszerzania i rozciągania łańcucha wartości gospodarstw ekologicznych. Jest to możliwe dzięki temu, że podmioty te mogą elastycznie wiązać działalność produkcyjną, handlową i usługową (rysunek 1).

Rysunek 1. Rozszerzanie i rozciąganie łańcucha wartości gospodarstwa ekologicznego

Źródło: opracowanie własne na podstawie K. Perechuda, E. Nawrocka, *Marketing relacji jako sposób uzyskiwania przewagi konkurencyjnej przez gospodarstwo agroturystyczne*, w: *Agrobiznes 2006. Konkurencja w agrobiznesie – jej uwarunkowania i następstwa*, „Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu” 2006, nr 1118, t. 2, s. 221.

Poszerzenie tak zwanego łańcucha fizycznego (noclegi w chacie wiejskiej i oferowanie ekologicznych produktów spożywczych) o dodatkowe unikalne wartości należące do łańcucha wirtualnego (nauka na przykład jazdy konnej, przygotowywania gotowych produktów z ekologicznych surowców, nauka i uczestnictwo w pracach na roli i w gospodarstwie, poznawanie tradycji i lokalnych zwyczajów, ziołolecznictwo, poznawanie walorów środowiska naturalnego) pozwala na rozwój różnych miejsc pracy niekoniecznie związanych z rolnictwem, a jednocześnie sprzyja propagowaniu walorów życia na wsi i daje szansę na stworzenie dobrych warunków życia dla obecnych i przyszłych pokoleń.

Podsumowanie

Rolnicy z ekologicznych gospodarstw rolnych w codziennej działalności kierują się czterema fundamentalnymi zasadami rolnictwa ekologicznego: zdrowia, ochrony środowiska, uczciwości i odpowiedzialności. Przestrzeganie tych reguł prowadzi do tego, że uznaje się, iż zdrowie pojedynczego człowieka zależy od zdrowia

ekosystemów, a więc jest pochodną współdziałania wszystkich żyjących systemów. Dlatego też rolniczą działalność człowieka należy opierać na żyjących ekosystemach i cyklach biologicznych, pamiętając, że czerpie się korzyści ze wspólnego środowiska. Z kolei zasada uczciwości, zakładająca równość, szacunek i godne traktowanie wszystkich istot żywych na Ziemi, w rolnictwie ekologicznym przejawia się poszanowaniem środowiska naturalnego, zapewnieniem godnych warunków bytowych nie tylko ludzi, ale i zwierząt, budowaniem sprawiedliwych relacji od producenta do konsumenta. Natomiast ostatnia zasada, odpowiedzialności, narzuca współczesnemu człowiekowi troskę o przyszłość i zdrowie następnych pokoleń oraz odpowiedzialność za ich życie.

Rolnicy, przestrzegając powyższych zasad rolnictwa ekologicznego, aktywnie wspierają zatem zrównoważony rozwój obszarów wiejskich, kształtując produkcję rolną w zgodzie z wymogami środowiska naturalnego i z uwzględnieniem zachowania zdrowia obecnych i przyszłych pokoleń.

Właścicielom ekologicznych gospodarstw rolnych zależy także na tym, by w rejonach ich działania jak najlepiej zostały zachowane walory środowiskowe i kulturowe terenów wiejskich, a z drugiej strony dążą do poprawy infrastruktury i dostępu do usług. Szczególnie zależy na tym rolnikom prowadzącym gospodarstwa o charakterze produkcyjnym i usługowym, a zatem takim, którzy oczekują na przyjazd osób zainteresowanych turystyką wiejską, eko- lub agroturystyką. Poza tym poprzez rozszerzanie łańcucha produktów ekologicznych gospodarstwa przyczyniają się do powstawania nowych miejsc pracy niezwiązanych bezpośrednio z rolnictwem, ale niezbędnych przy produkcji i dystrybucji produktów ekologicznych, jak również przy oferowaniu usług agroturystycznych. A zatem przyczyniają się one (prowadzoną przez siebie efektywną działalnością) do tego, że na terenach wiejskich powstają nowe miejsca pracy, rejestruje się lokalny wzrost dochodów ludności, a także wzrost poziomu jakości życia. Ponadto ekologiczne gospodarstwa rolne wymuszają na okolicznych mieszkańcach zmianę sposobu ich bycia i budowanie pewnego rodzaju więzi społecznych. Przejawia się to tym, że wszyscy ludzie w jakikolwiek sposób powiązani z działalnością ekologicznego gospodarstwa zaczynają zwracać uwagę na to, by nie szkodzić środowisku naturalnemu, bowiem jest ono podstawą funkcjonowania ich miejsca pracy. Zawiązują się także grupy wsparcia, które łączy wspólny interes. Tworzą się w ten sposób lokalne społeczeństwa obywatelskie, które widzą wspólny cel – dobro regionu.

Literatura

- Bagieńska A., *Kapitał ludzki jako czynnik zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich*, w: *Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich wybrane aspekty społeczne*, red. B. Kryk, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2010.
- Brundtland G.H., *Nasza wspólna przyszłość*, Raport Światowej Komisji ds. Środowiska i Rozwoju, PWE, Warszawa 1991.
- Hopfer A., Bajerowski T., Suchta J., *Możliwości wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich północno-wschodniej Polski na przykładzie Warmii i Mazur*, „Możliwości wielofunkcyjnego rozwoju wsi polskiej w kontekście integracji z Unią Europejską. Aspekty regionalne” 2000, t. CX, red. A. Stasiak, PAN KPZK, SGGW.
- Kłodziński M., *Istota wielofunkcyjnego rozwoju terenów wiejskich*, w: *Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania i możliwości wielofunkcyjnego rozwoju wsi w Polsce*, red. M. Kłodziński, A. Rosner, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 1997.
- Kłodziński M., *Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich w Polsce i krajach Unii Europejskiej*, „Ochrona Środowiska i Zasobów Naturalnych” 2008, nr 35/36.
- Kondratowicz-Pozorska J., *Ekonomiczno-organizacyjne determinanty konkurencyjności ekologicznych gospodarstw w Polsce*, Wydawnictwo PTE, Szczecin 2013.
- Kuśmiercz-Gozdalik U., *Rolnictwo ekologiczne w UE i w Polsce*, w: *Wyzwania stojące przed rolnictwem i wsią u progu XXI wieku*, red. B. Kutkowska, „Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu” 2003, nr 980.
- Nowa perspektywa programowo-finansowa UE 2014–2020 – najważniejsze zmiany*, Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, Oddział w Krakowie, Kraków 2013.
- Perechuda K., Nawrocka E., *Marketing relacji jako sposób uzyskiwania przewagi konkurencyjnej przez gospodarstwo agroturystyczne*, w: *Agrobiznes 2006. Konkurencja w agrobiznesie – jej uwarunkowania i następstwa*, „Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu” 2006, nr 1118, t. 2.
- Plan działań dla żywności i rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2014–2020*, MRiRW, Warszawa 2011.
- Rizov M., *Rural Development Under the European CAP: The Role of Diversity*, „The Social Science Journal” 2005, nr 42.
- Runowski H., *Gospodarstwo ekologiczne w zrównoważonym rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich*, „Wies i Rolnictwo” 2004, nr 3.
- Runowski H., *Produkcja ekologiczna – pojęcie, zasady, rozwój*, w: *Procesy dostosowawcze produkcji roślinnej w Polsce w kontekście integracji z Unią Europejską*, „Wies Jutra” 2002.
- Runowski H., *Rozwój zrównoważony rolnictwa i gospodarstw rolniczych*, „Wies i rolnictwo – perspektywy rozwoju” 2002, R. X, IERiGŻ, IRWiR PAN, SGH – Katedra Agrobiznesu.

Strategia rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa na lata 2007–2013 (z elementami prognozy do roku 2020), MRiRW, Warszawa 2005.

The World of Organic Agriculture: Statistics and Emerging Trends 2011, FIBL, IFOAM, Bruksela 2012.

Wilkin J., *Wielofunkcyjność wsi i rolnictwa a rozwój zrównoważony*, „Wieś i Rolnictwo” 2011, nr 4.

Zrównoważony rozwój – polityka i wytyczne. Mechanizm Finansowy EOG oraz Norweski Mechanizm Finansowy 2004–2009, Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2006.

ECOLOGICAL FARMS AS ELEMENT FOR SUSTAINABILITY DEVELOPMENT OF RURAL AREAS IN POLAND

Abstract

The aim of this paper is to prove that a typical example of companies, that operate in accordance to the objectives of the sustainable development and strengthen the sustainable development of rural areas are the farms with ecological profile. The research is supported by the analysis of a domestic and foreign literature as well as by data obtained from surveys carried out on Polish territory in years 2006 and 2011.

Keywords: ecological farms, sustainable development of rural areas

JEL Code: Q13

Translated by Małgorzata Witkowska

